

ПОЗИЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ РСР ЩОДО ПРОБЛЕМИ РОЗЗБРОЄННЯ НА СЕСІЯХ ГЕНЕРАЛЬНОЇ АСАМБЛЕЇ ООН

У статті розглядається позиція УРСР з проблеми роззброєння на сесіях Генеральної Асамблеї ООН. Показано, що під час обговорення цього питання українська делегація не тільки брала участь у дебатах, але й вносила на розгляд ГА власні пропозиції, зокрема разом з дев'ятьма іншими країнами подала проект Конвенції про заборону виробництва, накопичення запасів хімічної зброї та її знищення.

Автором проаналізовано виступи М. В. Підгорного, В. О. Кравця, Г. Г. Шевеля та інших українських делегатів, які вимагали негайного припинення гонки озброєння, вирішення проблемних питань шляхом переговорів та розширення співпраці країн відповідно Статуту ООН. Підкреслено миролюбний зовнішньополітичний курс УРСР.

Ключові слова: Генеральна Асамблея, Українська РСР, ядерна зброя, роззброєння, миролюбний курс.

В статье рассматривается позиция УССР по проблеме разоружения на сессиях Генеральной Ассамблеи ООН. Показано, что во время обсуждения этого вопроса украинская делегация не только участвовала в прениях, но и вносила на рассмотрение ГА собственные предложения, в частности, вместе с девятью другими странами внесла проект Конвенции о запрещении производства, накоплении запасов химического оружия и его уничтожении.

Автор проанализировал выступления Н. В. Подгорного, В. А. Кравца, Г. Г. Шевеля и других украинских делегатов, которые требовали немедленного прекращения гонки вооружений, решения проблемных вопросов путём переговоров и расширения сотрудничества в соответствии с Уставом ООН. Подчёркивается миролюбивый внешнеполитический курс УССР.

Ключевые слова: Генеральная Ассамблея, Украинская ССР, ядерное оружие, разоружение, миролюбивый курс.

The article considers the position of the USSR on the issue of disarmament at the General Assembly. It is shown that during the discussion of this issue, not only Ukrainian delegation participated in the debate, but also to make to the GA own proposals, in particular, together with nine other countries submitted a draft of Convention to ban the production, stockpiling of chemical weapons and on their destruction.

The author has analyzed the speech of N. V. Podgorny, V. A. Kravets, G. G. Shepel and other Ukrainian delegates, who demanded the immediate cessation of the arms race, deal with issues through negotiation and cooperation in accordance with the UN Charter. Emphasizes the peaceful foreign policy of the USSR.

Key words: General Assembly, Ukrainian SSR, nuclear weapons, disarmament, peaceful course.

Проблема збереження миру була і залишається однією з найважливіших між світового співтовариства, а тому питання роззброєння розглядалися майже на кожній сесії Генеральної Асамблеї ООН. Перша резолюція, ухвалена ГА у 1946 р., закликала до вилучення з національних озброєнь зброї масового знищення. Щорічно Асамблея більшістю голів або консенсусом ухвалює від 50 до 60 резолюцій з питань роззброєння та нерозповсюдження, з яких

приблизно 15 стосуються ядерної зброї [12], звідси актуальність поставленої проблеми беззаперечна. Важливо, що досвід, набутий УРСР в роки «холодної війни», багато в чому сприяв формуванню власного зовнішньополітичного курсу сучасної України як без'ядерної держави.

У радянський період проблеми роззброєння і безпеки держав у роки "холодної війни" знайшли своє відображення, насамперед, у роботах дипло-

матів. Міністр закордонних справ БРСР у 1966-1990 рр. А. О. Гурінович [3] зосередив свою увагу на діяльності Білоруської РСР, а український дипломат В. Д. Хандогій [13] показав провідну роль СРСР у питанні роззброєння, однак участі делегації УРСР в його обговоренні торкнувся побіжно.

Російський дипломат О. О. Рошин відзначив, що чимало резолюцій, які стосувалися роззброєння пробуксовували, оскільки в основі незгоди представників делегацій було покладено ідеологічну складову. Автор наголосив на тому, що зіткнення західних і радянських делегатів на форумах лише посилювали розрив між Заходом і Сходом і сприяли роздмухуванню «холодної війни» [10, с. 82].

Не знайшов достатнього висвітлення цей аспект проблеми і в роботах сучасних українських істориків, зокрема І. В. Віднянського і А. Ю. Мартинова [2], І. Короля [8], які присвятили свої праці Україні як одного з фундаторів ООН, у зв'язку з чим позиція Української РСР з питань роззброєння заслуговує на більш ґрунтовне вивчення, через що автор статті робить спробу висвітлити діяльність делегації УРСР щодо роззброєння і безпеки у 1947-1991 рр.

Зазначені питання постійно розглядалися на сесіях Генеральної Асамблеї. Так, II сесія у 1947 р. обговорила заходи проти пропаганди і розпалювання нової війни; на III і IV обговорювався пакет документів щодо заборони атомної зброї, скорочення озброєнь і збройних сил постійних членів Ради Безпеки ООН. На V сесії в 1950 р. було поставлено питання про послаблення міжнародної напруженості, припинення холодної війни і нормалізацію відносин між соціалістичними і капіталістичними країнами. СРСР вніс на розгляд сесії проект Декларації про відвернення загрози нової війни, зміцнення миру і безпеки народів. У проекті містився заклик до країн світу оголосити заборону атомної зброї, укласти між п'ятьма великими державами пакт про зміцнення миру, скорочення своїх армій в 1950-1954 роках на третину. Але цей проект Декларації на сесії ООН був відхилений [8, с. 48].

Архівні матеріали дають підставу стверджувати, що в період «холодної війни» проблема роззброєння не знаходила свого розв'язання, оскільки дуже часто ідеологічне протистояння не поступалося дипломатичному прагматизму. Прикладом тому може слугувати XV сесія ГА ООН (1960 р.), де тривали жваві дискусії з приводу роззброєння. Так, американська делегація, на чолі з президентом США Дуайтом Ейзенхауером заявляла, що слід контролювати не роззброєння, а озброєння, а М. С. Хрущов та керівники соціалістичних країн підкреслили, що між поняттями «контроль над озброєнням» та «контроль над роззброєнням» лежить прірва.

Англійський прем'єр-міністр Гарольд Макміллан запропонував створити новий Комітет з учених для наукового обґрунтування питання контролю, на що Микита Хрущов кинув таку репліку: «Прийміть нашу програму роззброєння, а ми приймемо який завгодно контроль». Але пропозиція радянського лідера не була ухвалена сесією. Отже, в період «холодної війни» сесійна зала Генеральної Асамблеї

перетворювалася на поле «баталій», особливо, якщо на порядку денному розглядалося питання скорочення ядерної зброї. Керівник української делегації на XV сесії М. В. Підгорний порівняв її з рентгеном, який просвічує складну міжнародну обстановку, дії та прагнення держав. 4 жовтня 1960 р. на цій же сесії він виступив з промовою «Забезпечення міцного миру – найважливіше завдання сучасності», де підкреслив, що Україна є миролубною країною, а український уряд хоче жити в мирі та злагоді з усіма народами" [14, арк. 73-74].

Питання нерозповсюдження ядерної зброї обговорювалось у Першому комітеті на XX сесії ГА ООН (1965 р.). Делегація СРСР запропонувала проект договору, що забороняв розповсюдження ядерної зброї серед держав, які її не мають. Українська делегація вимагала, щоб майбутній договір цілком і повністю закривав всі можливі канали поширення ядерної зброї [15, арк. 9]. Під час цієї сесії українські політики виступили 50 разів, зокрема важливе значення мали доповіді в Першому комітеті ГА ООН керівника делегації УРСР П. Т. Тронька «Про нерозповсюдження ядерної зброї» та С. Т. Шевченка «Про скликання Всесвітньої конференції ООН з роззброєння» [15, арк. 22, 27].

На XXIII сесії (1968 р.) був оприлюднений Меморандум уряду СРСР про деякі невідкладні заходи щодо виконання Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 1 липня 1968 р., за яким ядерні держави (СРСР, США, Велика Британія, Франція і Китай) брали на себе зобов'язання не допомагати та не заохочувати без'ядерні держави до виробництва та придбання ядерної зброї. Відомий російський політолог О. Г. Арбатов вважає, що такий договір лише штовхав окремі держави до розробки і прийняття на озброєння ядерної зброї, а більшість неядерних держав звинуватили ядерні в невиконанні зобов'язань за ст. VI ДНЯЗ [1, с. 36-49].

Спільно з іншими соціалістичними країнами українська делегація брала активну участь в обговоренні актуальних політичних проблем, і перш за все питань, що стосувалися зміцнення міжнародної безпеки, на XXV сесії ГА (1970 р.).

Безумовно, ініціативу в полеміці щодо роззброєння і безпеки у світі проявляли представники СРСР, однак делегація УРСР залучалася до таких дискусій і спільно з іншими соціалістичними країнами була співавтором багатьох документів, зокрема внесеного на розгляд Генеральної Асамблеї проекту Декларації про міжнародну безпеку, а також резолюції про підтримку Договору про заборону розміщення на дні морів і океанів і його надрах ядерної зброї та інших видів зброї масового знищення від 11 лютого 1971 р. [16, арк. 42].

Гонка озброєнь становила не лише небезпеку для існування людства, а й відволікала значні матеріальні ресурси та людські сили, необхідні для мирного економічного і соціального розвитку, адже в цей час на кожного жителя Землі припадало 15 тон тринітротолуолу. Тому Асамблея запропонувала спрямувати ресурси, що вивільнювалися в резуль-

таті заходів у сфері роззброєння на сприяння економічному розвитку, зокрема на підтримку наукового та технічного прогресу країн, що розвивалися. Однак в умовах "холодної війни" досягнення такої мети ставало все більш проблематичним, оскільки військові витрати з кожним роком лише зростали. У зв'язку із цим Генеральний секретар ООН Курт Вальдхайм заявив: «Якщо взяти загальну суму витрат, то можна з'ясувати, що військові витрати у всьому світі дорівнюють сукупному прибутку усіх країн, що розвиваються або сукупним державним асигнуванням усіх країн, як розвинувтих, так і тих, що стали на шлях розвитку, що виділяються на освіту та охорону здоров'я» [6, с. 2].

На XXVI сесії українська делегація разом з 34 іншими країнами внесла на розгляд ГА ООН проект резолюції відносно Конвенції про заборону розробки, виробництва і накопичення запасів бактеріологічної (біологічної) зброї та про її знищення. З деякими поправками цей проект був ухвалений Генеральною Асамблеєю 29 листопада 1971 р. [11, с. 121-122].

На XXVII сесії ГА ООН (1972 р.) представники Української РСР спільно ще з дев'ятьма соціалістичними країнами внесли на розгляд Комітету з роззброєння проект конвенції про заборону розробки, виробництва і накопичення запасів хімічної зброї та її знищення. Цей проект з точки зору української делегації міг стати підставою для переговорів і досягнення угоди з цієї проблеми [19, арк. 23].

Виступаючи на цій же сесії, член української делегації Ю. М. Мацейко підкреслив, що нагальною потребою сучасності стало ядерне роззброєння. Істотний крок у напрямку обмеження гонки озброєння був здійснений у травні 1972 р. у Москві під час підписання договору ОСО-1 між СРСР і США. Істотним внеском у ліквідацію гонки озброєнь стало б вирішення проблеми заборони всіх випробувань, включаючи підземні. З точки зору українського делегата, обмеженню гонки озброєння і зменшенню небезпеки виникнення ядерної війни могло б сприяти створення в різних регіонах світу без'ядерних зон, а також повної ліквідації іноземних військових баз [19, арк. 24].

Свою активність українські делегати проявили під час дискусій, що розгорнулися в Першому комітеті, де на порядку денному стояло питання: "Реалізація Декларації про зміцнення міжнародної безпеки". В ході його обговорення від України виступив М. Д. Полянничко, постійний представник УРСР при ООН, який зауважив, що суворе і послідовне втілення в життя всіма державами принципів, які містяться в Декларації сприяли б врегулюванню назрілих міжнародних проблем і призвели б до істотного поліпшення міжнародної політичної ситуації.

Представник УРСР підкреслив, що український народ, який пережив всі жахи двох світових воєн і втратив мільйони людей, активно підтримує всі заходи, направлені на зміцнення миру [19, арк. 86]. Під час промови був зроблений акцент на тому, що Українська РСР буде послідовно та наполегливо

боротися за мир, свободу і безпеку народів, за вирішення сучасних міжнародних проблем, за підвищення ефективності діяльності Організації Об'єднаних Націй [19, арк. 88].

Представництво УРСР при ООН, прагнучи об'єктивно оцінити свою роботу, вказало на недоліки, що ґрунтувались на недостатній кількості ініціативних пропозицій, які, у свою чергу, не могли не позначитися на активності УРСР в Об'єднаних Націях. Водночас, МЗС Української РСР докладало безпосередніх зусиль до підготовки делегатів на сесії ГА ООН, що дозволяло внести на обговорення не тільки низку важливих питань, а й по можливості побачити їх втілення у вигляді ухвалених поправок, рішень та резолюцій.

Наприклад, при підготовці до роботи XXVIII сесії (1973 р.) було розглянуто широке коло важливих питань, серед яких була і пропозиція про заборону хімічної зброї, яка була ухвалена Асамблеєю. В ході сесії українські делегати забезпечили широку підтримку ініціатив СРСР, в першу чергу пропозицій «Про скорочення воєнних бюджетів держав-постійних членів Ради Безпеки на 10 % і про використання частини заощаджених коштів для надання допомоги країнам, що розвиваються» [17, арк. 3]. 77 виступів українських делегатів засвідчили їх активну участь у роботі XXVIII сесії ГА ООН, де Радянська Україна була автором та співавтором 18 резолюцій та кількох поправок до резолюцій, ухвалених Генеральною Асамблеєю. Реалізуючи пропозиції української та інших делегацій, ГА ухвалила заснувати Спеціальний комітет по скороченню військових бюджетів [6, с. 2].

На XXXIII сесії (1978 р.) українська делегація була представлена в такому складі: глава делегації – Г. Г. Шевель, міністр закордонних справ УРСР; члени делегації – постійний представник Української РСР при ООН В. Н. Мартиненко, член колегії МЗС УРСР А. З. Москаленко, член колегії, заввідділом міжнародних організацій МЗС УРСР Ю. М. Кочубей, зам. постійного представника Української РСР при ООН В. М. Ліпатов, радник МЗС УРСР – М. М. Білоусов, член колегії, зав. відділом кадрів МЗС УРСР А. Б. Головка, генеральний секретар МЗС УРСР М. П. Макарович, зам. голови Державного комітету УРСР по кінематографії Михайленко І. В. [4, с. 8].

Виступаючи в загальній дискусії на пленарному засіданні від 2 жовтня 1978 р., Г. Г. Шевель показав необхідність розгляду питання про припинення гонки озброєнь. Він підкреслив досягнення певного прогресу в переговорах між СРСР, США та Великобританією відносно повної та загальної заборони будь-яких випробувань ядерної зброї у будь-якому середовищі; продовжувалося узгодження позицій у радянсько-американських переговорах про заборону хімічної зброї. Однак домовленостей з цих питань не було досягнуто, і українська делегація закликала прискорити їх завершення позитивними угодами.

Крім того, глава української делегації підкреслив необхідність заборони розробки та виробництва

нових видів і систем зброї масового знищення. Так, у доповіді «Про підсумки Спеціальної сесії Генеральної Асамблеї ООН по роззброєнню» від 23 жовтня 1978 р. Г. Г. Шевель наголосив, що гонка озброєння набула глобальних масштабів, оскільки у відповідь на появу нового виду зброї з'явилися засоби оборони від неї. Таким чином відбувалася ланцюгова реакція в нарощуванні озброєння [4, с. 45]. Він зауважив, що нейтронна зброя, як зброя агресора, наблизить небезпеку розв'язання ядерної війни [4, с. 47]. Г. Г. Шевель відмітив, що дану та наступну Спеціальні сесії слід розглядати лише як певні етапи на шляху безпосереднього роззброєння та запропонував від імені радянської України скликати Всесвітню конференцію по роззброєнню – універсальний форум, який ухвалював би не рекомендації, а обов'язкові постанови, які б втілювалися в життя [4, с. 49].

Проблема роззброєння та безпеки залишалася в епіцентрі обговорення міжнародної спільноти і в 80-х рр. XX ст. Українська РСР як одна із засновниць ООН послідовно відстоювала курс мирного співіснування, підтримувала Декларацію про проголошення 80-х рр. Десятиріччям роззброєння, ухвалену на XXXIX сесії Генеральної Асамблеї ООН (1984 р.).

У ноті МЗС Української РСР від 3 червня 1985 р., зазначалося, що конфронтація вела до посилення міжнародної напруженості, підривала довір'я між державами і приводила до їх балансування на грані війни. Єдиним правильним виходом із становища, що склалося, Українська РСР бачила в негайному припиненні гонки озброєнь та вжитті конкретних заходів для усунення загрози ядерної війни, розширенні взаємовигідної співпраці між державами у відповідності зі Статутом ООН [20, с. 78].

У 80-х рр. XX ст. позиція української делегації на міжнародних форумах ООН з питань обмеження гонки озброєння і роззброєння лежала в площині переговорних процесів. Так, В. А. Кравець, постійний представник Української РСР при ООН, член української делегації, виступаючи на XXXV сесії (1980 р.) відзначив, що «єдиним і реальним шляхом пошуків згоди в питаннях зміцнення миру є шлях переговорів, заснованих на суворому дотриманні принципів рівності та однакової безпеки» [5, с. 49]. Він запропонував відновити всі переговори щодо припинення гонки озброєнь і усунення загрози нової війни, які були перервані в останні роки.

Проблемам роззброєння присвячувалися і спеціальні сесії ГА ООН, одна з них, п'ятнадцята, проходила з 31 травня до 25 червня 1988 р. у Нью-Йорку. У роботі сесії українська делегація взяла участь у такому складі: В. О. Кравець – міністр закордонних справ УРСР, глава делегації, В. Г. Батюк – зав. відділом міжнародних організацій МЗС УРСР, Ю. К. Качуренко – перший секретар відділу міжнародних організацій МЗС УРСР, В. Д. Хандогій – перший секретар відділу головного радника МЗС УРСР, В. С. Огризко – другий секретар відділу преси МЗС УРСР, експерт делегації [18, арк. 2-3].

У загальних дискусіях взяли участь представники 135 країн, з них – 30 на рівні глав держав і урядів.

Усі доповідачі енергійно підтримали початок справжнього ядерного роззброєння у відповідності з радянсько-американським договором про ліквідацію ракет середньої і меншої дальності (РМСД) від 8 грудня 1987 р. [18, арк. 15].

Позиції держав на сесії були різними. Так, Швеція, Австрія, Нова Зеландія наголошували на необхідності повної заборони ядерних випробувань. Делегація УРСР разом з представниками соціалістичних країн прагнула надати сесії неконфронтаційного характеру, орієнтувати її роботу на досягнення таких рішень, які б залучали всі держави до багатостороннього пошуку практичних заходів роззброєння на підставі розумного балансу інтересів. Вони намагалися здобути широку міжнародну підтримку проекту скорочення ядерних озброєнь СРСР і США на 50%, дотримання Договору з ПРО 1972 р., укладення міжнародної конвенції про заборону і знищення хімічної зброї [18, арк. 18].

Практичні пропозиції соціалістичних країн, в тому числі Української РСР з цих питань знайшли відображення в 16 робочих документах, представлених на розгляд сесії. Так, представники УРСР розробили і внесли на розгляд ООН пропозиції щодо роззброєння та ефективності його механізму та інформаційної і роз'яснювальної діяльності ООН в галузі роззброєння. Делегація Української РСР стала також співавтором спільного робочого документу соціалістичних країн «Оцінка здійснення рішень і рекомендацій, ухвалених Генеральною Асамблеєю на її 10-ій (1978 р.) та 12-ій (1982 р.) спеціальних сесіях» [18, арк. 19]. Незважаючи на загальнополітичні дискусії, що проходили у стриманому неконфронтаційному дусі, узгодити заключний документ на сесії не вдалось, що ще раз засвідчувало небажання окремих держав йти на скорочення свого ядерного арсеналу.

Проблема роззброєння світових держав не була розв'язана і в 90-х рр. XX ст., у зв'язку із чим ХХХХV сесія ГА ООН, що відбулася у грудні 1990 р. ухвалила декларацію про проголошення 90-х рр. третім Десятиліттям роззброєння [9].

Україна, як правонаступниця УРСР, проголосивши незалежність, обрала для себе шлях держави з без'ядерним статусом, курс на який був проголошений вперше ще в Декларації про державний суверенітет від 16 липня 1990 р., а згодом підтверджений у заяві Верховної Ради від 24 жовтня 1991 Мировлюбний курс держави засвідчувала й постанова Кабінету Міністрів від 13 вересня 1991 р., де зазначалося, що Україна підтримує пропозиції про перехід від надозброєності до мінімальних рівнів озброєнь, встановлення без'ядерних зон, конверсію воєнного виробництва, скорочення воєнних витрат, ліквідацію іноземної воєнної присутності та баз на чужих територіях тощо [7].

Таким чином, рішення, прийняті на сесіях ГА ООН, в яких брали участь й представники УРСР, виявилися тим стримуючим фактором, який дозволяв зберігати мирне існування держав. Українська РСР, як країна співзасновниця ООН і постійна учасниця сесійних засідань Генеральної Асамблеї

наполегливо втілювала в життя свій незмінний курс миролюбної політики. Проте, перебуваючи у складі СРСР, проводила його відповідно до зовнішньополітичного курсу Радянського Союзу.

В ухваленні багатьох резолюцій ГА ООН Українська РСР виступала спільно з делегацією

СРСР, або з країнами так званого соціалістичного табору. Збереження миру, як показав історичний досвід, можливе лише в результаті політичної мудрості та дипломатичного прагматизму, котрі й допомагають знайти виважений підхід до існуючої проблеми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арбатов А. Г. Ядерная перезагрузка и международная безопасность / Алексей Георгиевич Арбатов // Полис. – 2011. – № 3. – С. 36–49.
2. Віднянський С. В. Україна в Організації Об'єднаних Націй: 60 років участі в розв'язанні найважливіших міжнародних проблем / Степан Васильович Віднянський, Андрій Юрійович Мартинов. – К. : Генеза, 2006. – 240 с.
3. Гуринович А. Е. Участие Белорусской ССР в деятельности ООН / Анатолий Емельянович Гуринович. – Минск : Беларусь, 1982. – 143 с.
4. Делегация Украинской ССР на XXXIII сессии Генеральной Ассамблеи ООН: Сборник документов и материалов. – К., 1979. – 296 с.
5. Делегация Украинской ССР на XXXV сессии Генеральной Ассамблеи ООН. Сб. документов и материалов. – К., 1981. – 325 с.
6. Десятилетие разоружения. – Б.м. : Изд-во Управления общественной информации ООН, б.г. – 8 с.
7. Кабінет Міністрів України. Постанова від 13 вересня 1991 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1048.581.0>.
8. Король І. Гарант миру і безпеки / Іван Федорович Король. – Ужгород : КП Ужгородська міська друкарня, 2007. – 189 с.
9. Резолюція XXXXV сесії ГА ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/569/67/IMG/NR056967.pdf?OpenElement>.
10. Рощин А. А. Организация Объединенных Наций и "холодная война" / Алексей Александрович Рощин // Новая и новейшая история. – 1991. – № 5. – С. 74–84.
11. Українська РСР на міжнародній арені: Зб. документів і матеріалів. 1971-1975. – К. : Політвидав України, 1981.
12. Форуми по разоружению. Генеральная Ассамблея и Совет Безопасности [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org/ru/ga/68/meetings/nuclear disarmament/disarmamentfora.shtml>.
13. Хандогій В. Д. Боротьба СРСР за заборону випробувань ядерної зброї / Володимир Дмитрович Хандогій // Український історичний журнал. – 1987. – № 10. – С. 10–19.
14. ЦДАГО, ф.1, оп.24, спр.5169.
15. ЦДАГО, ф.1, оп.24, спр. 6185.
16. ЦДАГО, ф.1, оп.25, спр.427.
17. ЦДАГО, ф.1, оп.25, спр.921.
18. ЦДАГО, ф.1, оп.25, спр. 3376.
19. ЦДАВО, ф.5111, оп.1,спр. 896.
20. Щодо Декларації про проголошення 80-х років другим Десятиріччям роззброєння (витяг з ноти Міністерства закордонних справ Української РСР 3.06.1985 р.) // Українська РСР на міжнародній арені: Зб. документів і матеріалів, 1981-1985 рр. / редкол.: Качуренко Ю. К. – К. : Політвидав України, 1988. – С. 77–83.

Рецензенти: Тригуб П. М., д.і.н., проф.;
Шкляж Й. М., д.і.н., проф.

© Кульчицька О. В., 2014

Дата надходження статті до редколегії 21.10.2013 р.

КУЛЬЧИЦЬКА Олена Василівна – кандидат історичних наук, доцент кафедри історії Чорноморського державного університету ім. Петра Могили.

Коло наукових інтересів: Україна в ООН.